

משך חכמה

פרשת שמות, פסקא ה - ט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' תשפ"ד - טז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(ב, טו) וישמע פרעה את הדבר הזה. יעוין¹ מדרש בילקוט (שמות, קסז). ויתכן עוד, דהלשינו לפרעה, שאמר אכן נודע הדבר כמדרשו, על מה משתעבדים יותר מכל אומה ולשון, ואם כן, מגיד שאסור להלשין ולגלות לפרעה מסתורין של ישראל, לכן קצף פרעה, ודו"ק היטב².

כפשוטו, שהרי קודם שמע פרעה מהם שאמרו לשון הרע, ואחרי כן אמר משה הכן נודע הדבר, וכן מוכח בילקוט שמהפך את סדר הפסוקים, דז"ל (שם) "אכן נודע הדבר, מלמד שהיה משה מהרהר מה ראה הקדוש ברוך הוא לשעבד ישראל יותר מכל האומות, עד שבאו דתן ואבירם שעשו בו דלטוריא, הלכו ואמרו לפרעה מבזה הוא על פורפירא שלך ועל עטרה שלך כו' מיד ביקש להרגו", הנה מבואר שהדילטורה היא שהלכו לפרעה כו'. ועל כורחך צריך לומר, דאין מקרא יוצא מדי פשוטו, ופשוטו של מקרא, שמה שאמר נודע הדבר הוא על שהרג את המצרי, ולאחר מכן וישמע פרעה שהרג את המצרי כיון שנודע הדבר. ולמדרשו צריך לפרש, שמה שאמר הכן נודע הדבר, היה לאחר ששמע פרעה, וזה גם קשה להפוך את סדר הפסוקים. לפיכך נראה, דבאמת לפי הדרש של חז"ל, כשאמרו למשה "מי שקמך לאיש שר ושפט עלינו הלהקני אתה אמר פאשר הרגת את המצרי" זה בעצמו היה הלשון הרע, שאמרו רוצח אתה, ולכן אתה בא להורגנו כשם שהרגת את המצרי, וכמבואר בילקוט לעיל שאמרו שבמהותו רוצח הוא, ועל זה אמר משה אכן נודע הדבר מדוע ישראל משתעבדים יותר משאר אומות. והפסוק הבא, הוא המשך לזה "וישמע פרעה את הדבר הזה", כלומר את הדבר הזה שמה אומר שישראל סובלים מפני שיש ביניהם בעלי לשון הרע, והיינו שמה רבינו אומר לישראל "שאסור להלשין ולגלות לפרעה מסתורין של ישראל", כגון זה שמה הרג את המצרי, לכן קצף פרעה, לפיכך דקדק הכתוב לכתוב "וישמע פרעה את הדבר הזה", היינו הדבר הכתוב לפני כן שאמר משה "אכן נודע הדבר". ולפי זה מיושב כל הדקדוקים דלעיל. [א. ה. והוא ביאור נפלא, לכן מסיים "ודו"ק היטב" כי למראית עין לא ניכר עומק כונתו]

²תמצית דבריו: הטעם שכתוב "את הדבר הזה", היינו מה שאמר משה "אכן נודע הדבר", שמפני לשון הרע ישראל סובלים, שמע פרעה שמה אומר לספר לו מה שישראל עושים.

[ה]

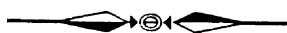
(ב, טו) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מצרים וישב על הפאר:

יש לדקדק מדוע כתוב "את הדבר הזה"

¹ [ה] (יד) "ויאמר מי שקמך לאיש שר ושפט עלינו הלהקני אתה אמר פאשר הרגת את המצרי ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר: (טו) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מצרים וישב על הפאר" ע"כ. פשטות הכתוב "וישמע פרעה את הדבר הזה" משמע ששמע פרעה שהרג את המצרי, ולכן ביקש להרוג את משה. אלא שיש לדקדק, מהו הלשון "את הדבר הזה", היה מספיק לכתוב "וישמע פרעה". ונראה ליישב על פי דברי חז"ל בילקוט שמעוני (שמות, קסב) שמבואר שם, שדתן ואבירם אמרו לפרעה הרבה דברים. וז"ל "הלכו ואמרו לפרעה מבזה הוא על פורפירא [פירוש: בגד חשוב] שלך, ועל עטרה שלך. אמרו לו יערב לו?! הוא מסייע לשונאים, מיד בקש להרגו. רב נחמן אמר, על הכל ערב לו, עד שאמרו ליה אינו בן בתך. ורבנן אמרי על הכל לא הקפיד, עד שאמרו שופך דמים הוא [פירוש: במהותו, ולא מקרה הוא] והרג את המצרי" עכ"ל. הנה מבואר, שהרבה דברים אמרו לפרעה: שמבזה בגדיו, ושמייע לשונאיו, ואינו בן בתו, ושהוא רוצח. ועל פי זה מבואר היטב מה שדקדק הכתוב לכתוב "את הדבר הזה", לרמז על הדברים הללו ששמע פרעה. וזה על פי דרש אבל לפי פשוטו אין רמז לדברים הללו בכתוב, ועוד קשה בסדר הפסוקים כמבואר לקמן.

ונראה, דמה שכתוב "את הדבר הזה", הוא המשך לכתוב לפני כן, שאמר משה "אכן נודע הדבר", ודבר זה שמע פרעה. דהנה, פשטות הכתוב "אכן נודע הדבר", הוא, שכשאמרו למשה "הלהקני אתה אמר פאשר הרגת את המצרי" נודע למשה שנודע ברבים שהרג את המצרי, ולכן "ויירא משה". אבל הוקשה לחז"ל מדוע צריך לכתוב "אכן נודע הדבר", מספיק לכתוב "ויירא משה", ופשוט הוא שהוא על שנודע שהרג את המצרי. ומפרשים חז"ל בילקוט, שהכתוב מרמז דבר אחר לגמרי, דוירא משה לא על שהרג את המצרי, אלא וירא משה על צערן של ישראל, שנודע הדבר מדוע הם סובלים, מפני שיש בהם בעלי לשון הרע.

וז"ל הילקוט (שם) "אכן נודע הדבר. מלמד שהיה משה מהרהר, מה ראה הקדוש ברוך הוא לשעבד ישראל יותר מכל האומות, עד שבאו דתן ואבירם שעשו בו דלטוריא" עכ"ל הילקוט. והנה דברי הילקוט בסדר הפסוקים אינו



משך חכמה

פרשת שמות, פסקא ה - ט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' תשפ"ד - טז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מדוע כתוב אלוקי אביך

(ו) אלוקי אביך אלוקי אברהם וכו'. לפי³ מה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (ט, א) שהאבות חידשו מצוות, ועמרם נצטוו במצרים מצוות יתירות, לכך כתיב אלוקי אביך זה עמרם וכו', שהג' אבות עם עמרם נצטוו במצוות, וכן אמר המדרש (שמות רבה ג, א) אלוקי אביך על עמרם⁴.



[ז]

(ג, ז) ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מקאביו:

משה הנני מה אבא מבקש, אמר הקדוש ברוך הוא איני אביך אלא אלהי אביך בפתי באתי אליך כדי שלא תתירא, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, שמח משה ואמר הא אבא נמנה עם האבות ולא עוד אלא שהוא גדול שזוכר תחלה" ע"כ. מבואר במדרש שאביך היינו עמרם.

א. והנה רבינו לא מפרש כפי פירוש המדרש רבה דנגלה עליו בקולו של אביו, אלא רק מוכיח מהמדרש שאביך היינו עמרם. ונראה, דלא ניחא ליה בפירוש המדרש, כיון שפשט הכתוב לא משמע שנגלה עליו בקולו של אביו. וצריך ביאור לפי דרכו: א. מדוע לא אמר אלוקי אדם ונח שנצטוו גם מצוות. ב. מדוע לא כתוב בתורה אלוקי משה, והרי כל התורה ניתנה על ידו. ונראה שאין כונת רבינו שמי שנצטוו מצוות נקרא ה' עליו, והטעם שכתוב אלוקי אברהם יצחק ויעקב מבואר במקום אחר בחז"ל, אלא שכלל ה' את עמרם עם האבות, מפני שנצטוו מצוות, והיה אביו של משה. ונראה, דה' רצה להראות למשה חשיבות המצוות, ובא לומר לו, שמפני חשיבות המצוות אני נקרא אלוקי אביך, לכן גאל את ישראל והוציאם ממצרים, כדי שתנתן תורה על ידך, ויהיה לך זכות גדול מאוד בזה. ומיושב הכל בס"ד.⁴ **תמצית דבריו: הטעם שכתוב אלוקי אביך, כיון שעמרם נצטוו מצוות יתירות על שבע מצוות בני נח, ולכן נקרא שם ה' עליו, וה' רצה להראות למשה חשיבות המצוות.**



[ז]



פרשת ציוי ה' על הגאולה בסנה

שמות ג, א-יב

פסקאות: ו - ט



[ו]

(ג, ה) ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים:

[ו]

³ [ו] (ג, ה) "ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים" ע"כ. יש לדקדק, מדוע כתוב אלוקי אביך, הרי בכל מקום כתוב רק אלוקי אברהם יצחק ויעקב, ומדוע כאן כתוב אלוקי אביך. ונראה על פי דברי הרמב"ם (מלכים ט, א), שכתב וז"ל "על ששה דברים נצטווה אדם הראשון: על ע"ז, ועל ברכת השם, ועל שפיקות דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים, אף על פי שכולן הן קבלה בידינו ממה רבינו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוו, הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, נמצאו שבע מצוות, וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, בא אברהם ונצטווה יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית, ובמצרים נצטוו עמרם במצוות יתירות, עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו" עכ"ל.

הנה מבואר, שעמרם נצטוו מצוות יתרות במצרים יותר מהאבות, לפיכך אמר לו אלוקי אביך, דהיינו עמרם שנקרא הקב"ה על שמו גם כן, כיון שעל ידו נצטוו עוד מצוות במצרים. וכיון שהיה אפשר לומר, שאביך אין הכוונה ממש, דהיינו עמרם, אלא אלוקי אבות שלך, יש להביא ראיה ממדרש רבה ש"אביך" פירושו עמרם, דז"ל המדרש (שמות רבה ג, א) "אמר רבי יהושע הכהן בר נחמיה בשעה שנגלה הקדוש ברוך הוא על משה טירון היה משה לנבואה, אמר הקדוש ברוך הוא אם נגלה אני עליו בקול גדול אני מבעתו, בקול נמוך בוסר הוא על הנבואה, מה עשה נגלה עליו בקולו של אביו, אמר

משך חכמה

פרשת שמות, פסקא ה - ט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' תשפ"ד - טז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(ג, ח) וְאָרְד לְהַצִּילוּ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהוּא אֶל אֶרֶץ
טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי
וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי:

יש לדקדק, מדוע אל משה אמר קודם ארץ זבת כו', ואחרי כן אל מקום הכנעני כו',
ולהלן כשציוה ה' לאמר לזקני ישראל, אמר ה' למשה לומר להם בסדר הפוך, קודם
ארץ הכנעני, ואחרי כן ארץ זבת חלב ודבש

(ג, ח) וְאָרְד לְהַצִּילוּ וְכו' וְלְהַעֲלוֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִיא, אֵל אֶרֶץ טוֹבָה
וְרַחֲבָה אֵל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ, אֵל מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי
כו'. וְלֵהֲלֹן (ג, טז-יז), לֶךְ וְאִסַּפְתָּ כו' וְאָמַר אֵעֵלָה אִתְּכֶם כו' אֵל
אֶרֶץ טוֹבָה כו' אֵל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כו' אֵל אֶרֶץ זָבֶת כו'. וְהַעֲנִיךָ עַל פִּי

ארץ כו' אל ארץ כו' מקום כו' והרי מספיק לכתוב פעם אחת ארץ. ג. מדוע
אל משה אמר קודם ארץ זבת כו', ואחרי כן אל מקום הכנעני כו', ולהלן
כשציוה ה' לאמר לזקני ישראל, אמר ה' למשה לומר להם בסדר הפוך, קודם
ארץ הכנעני, ואחרי כן ארץ זבת חלב ודבש. כדכתיב "וְאָמַר אֵעֵלָה אִתְּכֶם
מִכְּנַעַן מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי אֵל אֶרֶץ
זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ".

וכדי ליישב זאת, נקדים לבאר הכתוב בחומש דברים (ט, ה) "לֹא בְּצַדִּיקֶיךָ
וּבְיִשְׂרָאֵל לְבָבְךָ אֶתָּה בָּא לְרַשֵּׁת אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן כִּי פָרַשְׁתָּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ
מִיִּשְׂרָאֵל מִפְּנֵיךָ וְלִמְעַן הָקִים אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב". דיש לדקדק: א. מה ההבדל בין שנותן הארץ בצדקתם,
ובין שנותן מפני רשעת הגויים, הרי זה אותו הדבר, דהרי גם אם נותן מפני
רשעת הגויים, הוא מפני שישראל צדיקים ולא רשעים כגויים. ב. מדוע צריך
להודיעם שהארץ ניתנת להם מפני רשעת הגויים, למאי נפקא מינה. ונראה,
דאם נותן לישראל הארץ מתנה עבור צדקתם, ועבור מתנה זו הוא מסלק
הגויים שאינם ראויים למתנה דאינם צדיקים כישׂראל, ולא מסלק אותם
מפני שרשעים הם, אם כן אפילו אם ישראל ירשיעו ולא יהיו ראויים לקבל
מתנה את הארץ, מכל מקום לא יוציאם מהארץ כדי להושיב גויים אחרים,
שבודאי, ישראל אפילו ברשעתם עדיפים מהגויים, כיון שהם מאמינים בה'
ולא כגויים עובדי פסילים, לפיכך אמר ה' לישראל על ידי משה, שידעו
שאינו נותן להם הארץ מתנה עבור צדקתם, אלא שהארץ מקיאה רשעים,
וכיון שהגויים הרשיעו, הקיאה הארץ אותם, ובגלל זה אתם יורשים אותה,
ולכן, אם תרשיעו תקיאה הארץ אתכם כאשר הקיאה את הגוי. וטעם גדול יש
בדבר, שהודיע להם שלא ירשיעו, כדי שלא תקיאה הארץ אותם. ומיושבים
כל הדקדוקים בפסוק זה. ולאחר שביארנו פסוק זה, בא לבאר הדקדוקים

קשה דפתח בלשון יחיד "עמי", ומסיים בלשון רבים "צעקתם"

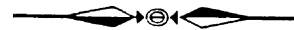
(ג, ז) ראה ראיתי את עמי כו' ואת צעקתם שמעתי מפני
נוגשיו. יתכן⁵ כי הכלל מכונה בלשון יחיד, והפרטים בשם רבים.
ולכן אמר כי שמעתי צעקת הפרטים, לא שכל אחד צועק על עצמו
מפני שהוא נלחץ, רק הפרטים צועקים על לחץ האומה בכללותה,
וכל אחד אינו חושש על עצמו בפרט, רק על חלול כללות כבוד
האומה, והבן'.



[ח]

⁵ [ז, ג] (ז, ג) "וַיֹּאמֶר ה' רָאָה רָאִיתִי אֶת עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם
שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׁיו כִּי יִדְעֹתִי אֶת מִקְאָבְיוֹ" ע"כ. לשון הכתוב "רָאִיתִי אֶת
עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם" צריך ביאור, דפתח בעינוי עמי, והוא
שם יחיד כולל לכל האומה, ואחרי כן כתב בלשון רבים "ואת צעקתם" והיה
לכתוב 'ואת צעקתו', דהיינו צעקתו של עמי. ואם כותב "צעקתם" בלשון
רבים, היה לכתוב לעיל 'ראיתי את עמי בני עמי' ואת צעקתם'. ונראה,
דהתורה מרמזת, שכל יחיד ויחיד לא היה צועק על הלחץ של עצמו, אלא
על כאב האומה, לפיכך נקט בתחלה עמי עמי, ואחרי כן צעקתם, שאינם
צועקים כבני עמי, שכל יחיד ויחיד צועק על מצוקתו, אלא הם צועקים על
עמי עמי, על עינוי האומה, דהכלל מכונה בלשון יחיד, דעמי עמי הוא כעין
לשון יחיד, אבל באמת אינו לשון יחיד ממש, אלא לשון עם שלי, אלא שלא
מוזכר בו בני העם, לכן הוא כלשון יחיד.

⁶ תמצית דבריו: הטעם שפתח בלשון יחיד "עמי", ומסיים בלשון
רבים "צעקתם", לרמז, שצעקתם של כל אחד היה על כאב
האומה.



[ח]

⁷ [ח, ג] (ח, ג) "וְאָרְד לְהַצִּילוּ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהוּא אֶל אֶרֶץ
טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי
וְהַפְּרָזִי וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי" ע"כ. יש לדקדק: א. מדוע אמר ה' למשה שהארץ
היא מקום הכנעני והחתי כו', והרי ידוע שכונתו לארץ ההיא, וכן להלן
(פסוק יז) חוזר ואומר שהארץ היא מקום הכנעני. ב. מדוע כופל ואומר אל

משך חכמה

פרשת שמות, פסקא ה - ט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' תשפ"ד - טז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

אהיה וכו', ונכון⁸.



[ט]

ג, יא-יב) – (יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי אֲנִי כִּי אֵלֶּךָ אֶל פְּרַעֲה וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: (יב) וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:

קשה מה הם פשט הפסוקים, מה השיב ה' למשה על שאלתו, ומה הקשר שיעבדו את ה' בהר סיני

(יא) ויאמר משה כו' מי אנכי כו' ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאתך את העם ממצרים תעבדון כו' על ההר הזה. קישור הכתובים⁹ כי משה היה עניו ונמוך בדעתו יותר

ישראל, אמר ה' למשה לומר להם בסדר הפוך, קודם ארץ הכנעני, ואחרי כן ארץ זבת חלב ודבש. ונראה דאע"פ שיהנו בארץ ההיא, תכלית הבאתם מפני רשעת הגויים שם, שהקאה הארץ אותם, לכן האריך ואמר מקום הכנעני, ולכן אם לא ינהגו כראוי תקיא הארץ אותם, אבל לזקני ישראל אמר להפוך, שלא יחלש לבם בגלות.



[ט]

⁹ [ט] ג, יא-יב) – (יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים מִי אֲנִי כִּי אֵלֶּךָ אֶל פְּרַעֲה וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: (יב) וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה ע"כ. יש לדקדק, דהנה על מה ששאל משה רבינו ע"ה מי אנכי כו' משיב לו ה' כי אהיה עמך כו' וצריך ביאור: א. מה תשובה היא זו, שהרי שאל שאינו ראוי להיות שליח, ומה בכך שה' יהיה עמו, מכל מקום לדבריו אינו ראוי לתפקיד זה. ב. מדוע נתן ה' למשה אות שלחו, וכי משה מסופק שה' שלחו שצריך אות. ג. מה ענין קבלת התורה תשובה שיהיה ראוי להיות שליח. ד. מדוע מדקדק הכתוב לפרש שקבלת התורה תהיה על ההר הזה, ומאי נפקא מינא היכן תהיה קבלת התורה.

ונראה בזה, דהנה, כתוב (במדבר פרק יב פסוק ג) וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עֲנוּ עֲנִי מְאֹד

מה שאמר להם במשנה תורה (דברים ט, ה) לא בצדקתך ולא ביושר לבבך כו' כי אם ברשעת הגויים כו' ומשמרו השבועה. והכוונה פשוטה, שלא תאמר שבצדקתך באת לרשת את הארץ, ואם תחטא ככל רשעת הגויים, אשר לא יהיה גוי צדיק ממך, מה אעשה, להחליף גוי אמונים בגוי עובד פסילים. לא כן, כי אם ברשעת הגויים וכו', ואם תרשע, אז תקיא הארץ אותך כאשר קאה הגוי מלפניך. ולכן אמר כאן אל ארץ זבת חלב ודבש, שהיא עצם טוב לך לשבת ולשמוח בכל הטובה. ויותר עיקר, אל ארץ הכנעני, אשר שם המה הרשיעו והתמלאה סאתם והחטיאו את הארץ בכל תועבה אשר שנה ה', אולם לבני ישראל, ציוה את משה שיזכיר להם התכלית הטובה להם, ולא רשעת הגויים האלה, כדי שלא לערבב שמחת הנאנקים האלה, אשר ימצאו מנוח כרגע, כי סיום המאמר, הוא השקפת התכליתי. וכיוצא בזה דרשו על אהיה אשר

הנ"ל.

וצריך לדעת יסוד, שתמיד סוף הפסוק הוא התכלית העיקרי. וזה ביאור הענין. כשדיבר ה' עם משה, אמר לו שביאת ישראל לארץ יש לה שני בחינות, האחת שהיא ארץ רחבה ועוד היא ארץ זבת חלב ודבש, ודברים אלו הם לא הסיבה האמיתית שהנני נותן להם את הארץ, אבל אני אומר לך שיהיה להם בארץ ההיא בעצם טוב לשמוח בכל הטובה, אבל התכלית שהנני מביא אותם אל הארץ ההיא, הוא מפני שהוא מקום הכנעני והרשיעו לפני, והארץ מקיאה אותם, ובזה מיושב שאלה א' ב'.

אבל כשישמעו ישראל זאת, תפול רוחם מחשש שהארץ תקיא גם אותם, וגם מפני שישמעו שלא נותן להם את הארץ במתנה עבור צדקתם, אלא שהארץ הקיאה הכנעני. לפיכך אמר ה' למשה, לך אני אומר את האמת, וכן אמר להם משה לפני שנכנסו לארץ כאשר כבר יצאו משיעבור מצרים, אבל אל תאמר כך לישראל שהם תחת עול שיעבוד מצרים, שלא תפול רוחם, אלא הפוך הסדר, שיחשבו שהתכלית הוא שיהיה להם מקום טוב מחמת צדקתם, אלא שגם הארץ הקיאה את הכנעני, ולא זה התכלית, ובזה מיושב שאלה ג'. וכיוצא בזה דרשו חז"ל על הפסוק (יד) אהיה אשר אהיה ומביאו רש"י וז"ל "אהיה עמם בצרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות. אמר לפניו רבונו של עולם, מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו. אמר לו יפה אמרת, כה תאמר וגו'". עכ"ל ומקורו בברכות (ט, ב).

⁸ תמצית דבריו: קשה מדוע אל משה אמר קודם ארץ זבת כו', ואחרי כן אל מקום הכנעני כו', ולהלן כשציוה ה' לאמר לזקני

משך חכמה

פרשת שמות, פסקא ה - ט

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' תשפ"ד - טז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

קרא (תהילים סח, יז) דלמה תרצדון הרים גבנונים. ולכן אמר כי אהיה עמך. וזה מה שאתה עניו אמיתי בדעתך שאתה אומר לפני יודע תעלומות מי אנכי וכו' וזה לך האות כו', כי מענותותך יראו הכל שאתה מקושר באלוקות, והנך שליח מיוחד לי. מה שאתה עניו, הוא סיבה כי אנכי שלחתיך, כמו שבהוציאך העם ממצרים תעבדון כו' על ההר הזה הנמוך מכולם, והבן¹⁰.



על ענוה, היא אות לאחרים שאתה ראוי לזה, "כי מענותותך יראו הכל שאתה מקושר באלוקות, והנך שליח מיוחד לי", ומה שאתה עניו, הוא סיבה להיות השליח, כשם שכשתצאו ממצרים תקבלו את התורה על ההר הנמוך מכולם.

והפסוק מחולק לשני חלקים "ויאמר פי אהיה עמך וזה לך האות פי אנכי שלחתיך - בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה", פירושו, כי אהיה עמך הוא הסיבה שאתה תהיה השליח, וענוה זו היא האות שלך שאנכי שלחתיך. ואחרי כן מסיים: כמו שבהוציאך כו' ולא כפי הפירוש הפשוט בפסוק, שראש הפסוק שייך רק לסופו, שבהוציאך הוא המשך למילים וזה לך האות כו', אלא התיבות "וזה לך האות", הם גם שייכים למה שכתוב לעיל. [א. ה. ויש ראה גדולה לפירוש זה מטעמי המקרא, שהרי תחת המילה שלחתיך, יש טעם אתנחתא, והוא הפסק מוחלט כמו סוף פסוק, ולפי פירוש זה, אבל אם נפרש שראש הפסוק כולו נמשך לסופו, לא היה לפסוק באתנחתא אלא בזקף קטן וכדו'].¹⁰

¹⁰ תמצית דבריו: צריך ביאור מה הם פשט הפסוקים. ונראה דמשה רבינו ע"ה שאל, מי אנכי שאהיה שליח. והשיב לו ה', מפני שאתה עניו הנך ראוי להשראת השכינה, וזה לך האות שהקב"ה משרה שכינתו על העניו, כי התורה תנתן על ההר הנמוך מכולם.



מכל האדם, כאשר העיד עליו הכתוב (בהעלותך יב, ג). והוא, משה, עד שלא נדבר עמו, הוא משה משנדבר עמו, כמבואר בתורת כהנים ריש ויקרא (א, יב) שלא זחה דעתו עליו. והוא ענין נשגב מבינת אדם, איך יתכן כי לא יתפעל האדם משינוי הטבע שבידו להופכה כחומר חותם ואין בנמצאים למעלה ממנו, שיהיה נמוך ושפל יותר מתינוק קטן אין זה רק מפני שגדלה השגתו באלקות פנים אל פנים, ודבוק תמיד באלוקים אמת, והוא בטל ממצאותו האנושית כנר בפני האבוקה, ולפי ערך גדלו בהשגה באלקות, יודע הוא כי הוא אפס ואין. ואין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו רק על עניו ונמוך בדעתו (ילקוט שמעוני תשא, שצו. ועוד), ולכן לא השרה שכינתו רק על הר סיני שהוא הנמוך וקטן מכל ההרים, וכמו שאמרו חז"ל בפרק ד דמגילה (כט, א), עיין שם, על

מכל האדם אשר על פני האדמה, והיינו מכל אדם ממש, אפילו מתינוק קטן. והוא, משה, עד שלא נדבר עמו, הוא משה משנדבר עמו, כמבואר בתורת כהנים ריש ויקרא (א, יב) שלא זחה דעתו עליו. והוא פלא גדול, הרי משה ראה שבידו לשנות טבע העולם, ואיך לא יתפעל האדם מזה, ועוד שיהיה עניו יותר מתינוק קטן. אבל באמת הסיבה לענוה זו היא השראת השכינה, "מפני שגדלה השגתו באלקות פנים אל פנים, ודבוק תמיד באלוקים אמת, והוא בטל ממצאותו האנושית כנר בפני האבוקה, ולפי ערך גדלו בהשגה באלקות, יודע הוא כי הוא אפס ואין".

וכיון שהשראת השכינה מביאה לענוה, לכך הוא גם כן להפך, שענוה מביאה להשראת השכינה, שהם תלויים זה בזה, כמו שאמרו חז"ל (ילקוט שמעוני תורה פרשת כי תשא רמז שצו) "אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו" ע"כ, ומטעם זה השרה שכינתו על הר סיני שהוא הנמוך מכולם, כמו אמרו חז"ל (מגילה כט, א) "דרש בר קפרא מאי דכתיב (תהילים סח, יז) 'למה תרצדון הרים גבנונים' יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצו דין עם סיני, כולכם בעלי מומים אתם אצל סיני, כתיב הכא גבנונים וכתיב התם (ויקרא כא, כ) 'או גבן או דק', אמר רב אשי שמע מינה האי מאן דיהיר בעל מום הוא" ע"כ.

ועל פי זה יבואר היטב תשובת הקב"ה למשה שאמר מי אנכי כו', אמר לו הקב"ה הטעם שאתה ראוי להיות שליח יותר מאחרים, כיון לשליחות זאת צריך השראת השכינה, ואתה ראוי יותר מאחרים להיות עליך השראת השכינה כי אתה עניו, וזה שהשיב לו ה' על שאלתו, שהטעם שאתה ראוי לשליחות זאת "כי אהיה עמך". ועל זה אמר לו ה', שדוקא שאלתך שמורה